КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ТРОЦЬК Аїда Миколаївна

МОВЛЕННЄВІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ЕМОТИВНОГО ЗНАЧЕННЯ В ЕМОТИВНО НЕЙТРАЛЬНИХ СЛОВАХ

/на матеріалі сучасної англійської мови/

Спеціальність 10.02.04 - германські мови

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття вченого ступеня

кандидата філологічних наук

Київ - 1994

АВ31396

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі лексикології та стилістики англійської мови Київського державного лінгвістичного університету

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент І.М.ІОНОВА

Офіційні опоненти – доктор філологічних наук, професор І.Я.ХАРИТОНОВА

– кандидат філологічних наук, доцент Т.П.АРХИПОВИЧ

Провідна установа – Черкаський державний педагогічний інститут

Захист відбудеться "23" грудня 1994 року о ___ годині на засіданні спеціалізованої ради І13.І4.0І по присудженню наукового ступеня кандидата наук у Київському державному лінгвістичному університеті /252150, Київ, вул. Червоноармійська, 73/.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці університету.

Автореферат розіслано "22" листопада 1994 р.

Вчений секретар спеціалізованої ради Л.П.СМЄЛЯКОВА

ЛННБ України ім.В.Стефаника
00777308 (W)
Стефаника
України

Для лінгвістичних досліджень останніх десятиріч характерним є зростаючий інтерес до вивчення значення слова з точки зору комунікативного підходу, який передбачає розгляд його як одиниці, призначеної для виконання певних комунікативних функцій. Мова в своїй комунікативній функції служить не тільки для передачі інформації, але й для вираження емоцій. Саме тому мовні засоби вираження емоцій становлять певний інтерес для лінгвістів, які досліджували різноманітні групи емотивних слів /В.С.Ананін, Л.Д.Тарасова, L.Schmidt, W.Wippich/, методи дослідження емотивного компонента значення /В.І.Шаховський, С.Ю.Мягкова/, емоційність фразеологічних одиниць /О.І.Кондрашина/, особливості функціонування емотивного слова в мовленні /О.Ю.Валов, R.Fiehler, B.Fischer/, емоційний синтаксис /Н.В.Буреніна, О.П.Єршова/, проблеми емотивності тексту /В.І.Болотов, Л.М.Жданова, В.О.Маслова, F.Dorfmüller-Karpusak/. Але окремі аспекти теорії емотивності, а саме реалізація емотивної функції за допомогою емотивно-нейтральної лексики, практично не обговорювались. Відомо, що емотивність може бути узуальною та оказіональною, тому питання, які саме компоненти лексичного значення слова формують оказіональний емотивний компонент у нейтральної одиниці, викликає певний інтерес.

Не вирішене питання, чому в мовленні практично будь-яке слово може стати емотивним, а також, чому нейтральні лексичні одиниці /тобто неемотивні в словниковій презентації/, сполучуючись одне з одним, можуть утворювати емотивні словосполучення, речення /висловлювання/ та надфразові єдності.

О б' є к т о м дослідження є лексичні одиниці, які узуально не мають емотивного компонента значення в своїй структурі, а набувають у мовленні оказіональний емотивний смисл.

П р е д м е т о м дослідження стали парадигматичні та син-

тематичні особливості досліджуваних лексичних одиниць

А к т у а л ь н і с т ь обраної теми визначається наступними факторами:

- загальним напрямком сучасних лінгвістичних досліджень на розгляд мовних одиниць з точки зору функцій, які вони виконують у процесі комунікації;

- необхідністю подальшої розробки теорії розвитку значення слова та теорії емотивності в лексичній семантиці;

- недостатнім вивченням взаємодії лексичного і граматичного значень в слові, що є суттєвим при дослідженні значення слова в функціональному аспекті.

Н а у к о в а н о в и з н а роботи визначається тим, що у ній вперше комплексно досліджується емотивний компонент значення з точки зору його виникнення в мовленні на матеріалі нейтральних лексичних одиниць англійської мови; виявляються компоненти семантичної структури нейтрального слова, які сприяють його емотивному переосмисленню. Новим є також розгляд впливу лексико-граматичних категорій лексичних одиниць на процес формування емотивного компонента значення в їх структурі.

О с н о в н о ю м е т о ю роботи є вивчення механізму формування емотивного компонента значення в нейтральних лексичних одиницях та встановлення лінгвістичних факторів, які впливають на цей процес. Основна мета роботи визначила необхідність вирішення таких конкретних з а в д а н ь:

- визначити специфічні особливості семантики нейтральних лексичних одиниць, які сприяють формуванню емотивного компонента значення в мовленні;

- виявити семи, на основі яких виникає емотивний компонент значення, та визначити їх місце в ієрархії семантичної структури

ЛННБ України ім.В.Стефаника
00777308 (VV)

слова;

– визначити механізм формування емотивності слова в межах словосполучення;

– визначити механізм формування емотивності слова в межах реченнєвого та надфразового висловлювань.

М а т е р і а л о м дослідження слугували прозові твори англійських та американських письменників XIX–XX століть. Лексичні одиниці для аналізу відбирались методом суцільної вибірки загальним обсягом біля 4 млн. словоживань.

М е т о д и к а дослідження визначається завданнями, матеріалом, спрямованістю роботи і носить комплексний характер. Вивчення відібраних лексичних одиниць в залежності від вирішуваного конкретного завдання проводилось на основі застосування наступних методів та дослідницьких прийомів: 1/ дефініційного аналізу – для визначення понятєвої віднесеності лексичних одиниць та встановлення їх "нейтральності", 2/ компонентного аналізу – з метою встановлення семного складу лексико-семантичного варіанта та при класифікації лексичного масиву на лексико-семантичні групи; 3/ елементів багатоступеневого компонентного аналізу – з метою виявлення глибинних сем у структурі лексико-семантичного варіанта; 4/ дистрибутивного та контекстологічного аналізів – з метою виявлення контекстних умов маніфестації глибинних та індукування оказіональних сем.

Т е о р е т и ч н а з н а ч и м і с т ь дослідження полягає в розробці однієї з проблем емоційного в лексичній семантиці; лінгвістичний опис формування емотивного компонента значення в семантичній структурі емотивно-нейтральних слів, встановлення компонентів лексичного значення, які формують емотивність, розширює наші знання про семантичний потенціал словесного знака, спри-

яє подальшій розробці теорії зміни та розвитку нового значення слова. Дане дослідження є певним внеском у теорію синтагматичних відносин; результати даного дослідження доповнюють положення у галузі взаємодії лексичного і граматичного значень в слові, у поглибленні знань про семантичну структуру слова.

П р а к т и ч н а ц і н н і с т ь дослідження полягає у можливості використання фактичного матеріалу дослідження, його основних положень та висновків у процесі викладання теоретичних курсів і проведення семінарських занять із лексикології /розділ "Семантична структура слова"/ та стилістики англійської мови, при читанні спецкурсів з лінгвістики тексту, в лексикографічній практиці, а також при написанні курсових та дипломних робіт.

С т р у к т у р а р о б о т и. Дисертація складається із вступу, двох розділів з висновками до кожного, загальних висновків, списку основної використаної літератури, списку джерел ілюстративного матеріалу та додатків.

У в с т у п і обґрунтовується вибір теми дослідження, її актуальність, теоретичне та практичне значення, визначаються його мета і завдання, виділяються об'єкт та предмет дослідження, формулюються основні положення, що виносяться на захист.

У п е р ш о м у р о з д і л і - "Парадигматичні особливості лексичних одиниць, які формують емотивне значення в контексті" - викладено основні теоретичні та вихідні положення роботи, дається парадигматичний аналіз досліджуваних лексичних одиниць.

У д р у г о м у р о з д і л і - "Механізм виникнення емотивного значення в нейтральній лексиці" - досліджується функціонування емотивно-нейтральних лексичних одиниць в різних типах контексту: у словосполученні, висловлюванні, надфразовій єдності.

У з а г а л ь н и х в и с н о в к а х підводяться

підсумки, основні результати роботи узагальнюються і накреслюються перспективи подальших досліджень.

А п р о б а ц і я р о б о т и. Основні положення і результати проведеного дослідження обговорювались на науковій конференції "Контекстуальна взаємодія одиниць різних рівнів" у КДПІІМ 27 жовтня 1992 р., на науковій конференції у Волинському державному ун-ті ім. Лесі Українки 14 квітня 1994 р., на Першій національній конференції IATEFL-Ukraine у КДПІІМ 22-24 квітня 1994 р., на Першій регіональній міжнародній конференції "Мова у відкритому суспільстві" у Чернігівському пединституті 12-13 травня 1994 р., на Третій міжнародній конференції "Мова і культура" в Українському інституті міжнародних відносин Київського університету ім. Тараса Шевченка 28 червня - 3 липня 1994 р.

У ході дослідження були досягнуті результати, які можуть бути сформульовані у вигляді п о л о ж е н ь, щ о в и н о с я т ь с я н а з а х и с т:

1. Нейтральні лексичні одиниці англійської мови набувають емотивний компонент їх значення в тексті у вигляді емотивного потенціала слова, пов'язаного з можливою актуалізацією в контексті неявних інтенсіональних емотивних компонентів семантичної структури слова /глибинних інгерентних емотивних ознак/, притаманних слову як частині мовної системи, або адгерентних емотивних ознак, набутих словом тільки в даному контексті.

2. Вирішальну роль у виявленні емотивного компонента в нейтральних лексичних одиницях відіграють лексико-граматичні категорії конкретність/абстрактність, жива/нежива істота. Неузгодження саме цих лексико-граматичних категорій є причиною формування емотивного компонента значення в контактно розположених нейтральних лексичних одиницях в контексті словосполучення.

3. У контексті речення іменники та прикметники утворюють своєрідне субстантивне поле, всі компоненти якого, будучи підпорядкованими загальному змісту висловлювання, впливають один на одного як при контактному так і при дистантному розположенні слів. Поява хоча б одного іменника з протилежним лексико-граматичним значенням приводить до перегрупування сем в інших іменниках, що функціонують в даному реченні.

4. У контексті надфразової єдності перегрупування сем, або індукування емотивної семи контекстом у семантичній структурі нейтральної лексичної одиниці є результатом впливу сигналів про емотивну інформацію, у ролі яких виступають лінгвістичні та паралінгвістичні засоби.

Основний зміст роботи

В даному дослідженні основним положенням є те, що практично будь-яке нейтральне слово в залежності від мовленнєвого або ситуативного контексту, в якому воно вживається, може стати носієм емотивного значення /О.В.Александрова, Ш.Балі, В.А.Звегінцев, В.І.Шаховський, Н.Д.Шмельов/. Але матеріали дослідження вказують, що не кожне емотивно-нейтральне слово має потенційну здатність виражати емоції. На відбір лексичної одиниці в мовленнєвій ситуації накладаються певні лінгвістичні та екстралінгвістичні обмеження. Мова для учасників комунікації являє собою сукупність норм: норми мови та норми мовлення. У мові норма - це закріплений регламент, а в мовленні - правила використання цього регламенту /Є.М.Медникова/. Існуючі в мові граматичні, семантичні та стилістичні зв'язки вимагають правильного вживання мовної одиниці та побудови ланцюжків слів /Ю.М.Лотман/. Це обов'язкова умова для того, щоб мовлення бу-

ло зрозумілим. Мова, на відміну від мовлення, утворена регулярними рисами своїх одиниць і відношень між ними і не допускає елементів випадкового та невпорядкованого. У мовленні ж нормативні відносини часто порушуються /Mc Rae/. Відхилення від норми в мовленні відбувається свідомо з метою подолати мовний стереотип для вираження своєї індивідуальної оцінки та емоційного впливу на адресат. На думку В.І.Болотова, будь-яке порушення норми вживання мовної одиниці в мовленні приводить до появи інформації емотивного характеру. В зв'язку з цим ми будували свою гіпотезу про існування специфічних особливостей в семантиці нейтральних слів, які сприяють формуванню емотивного компонента значення в контексті.

Серед слів, які набули емотивний компонент значення в тексті, виділяються дві групи: 1/ слова, семантика яких характеризується наявністю на глибинному рівні значення слова індикатора емотивності; 2/ слова, семантика яких характеризується семантичною невизначеністю.

Індикаторами емотивності слугують семи, виділені за допомогою метода компонентного аналізу слова "feeling", яке є центральним поняттям ЛСГ "емоції та почуття". Для цього із тлумачних словників були виписані всі значення слова "feeling". Із словникових дефініцій були відібрані такі семи: consciousness, belief, sensation, excitement of mind, sense, emotion, sentiment. Цей список було доповнено синонімами слова "feeling", виписаними із словника синонімів англійської мови affection, passion, а також словами, зв'язаними з поняттям "feeling", відібраними з тезаурусу Роже: experience, responsiveness, response, reaction, realization, impression, emotionality, emotionalism, affectivity, expression, attitude, demonstration, state of mind.

Наявність у словниковій дефініції індикатора емотивності або

виведення його методом словникових трансформацій свідчить про потенційну можливість тієї чи іншої нейтральної одиниці виконувати емотивну функцію в певних умовах контексту.

Було встановлено, що більшість нейтральних лексичних одиниць на глибинному рівні значення мають емотивну сему.

При виявленні глибинних сем ми використовували елементи багатоступеневого аналізу, який передбачає, що слово в мовленні обов'язково реалізує частину інформації, яка притаманна йому як одиниці номінації в системі мови.

Емотивні семи виявляються на різній глибині: на I-VI кроках словникових трансформацій. Наприклад:

go - move, pass from one point to another;

move - cause to be in a different place or attitude /перший крок трансформації/;

reporter - person who reports for a newspaper;

report - give as news;

news - new or fresh information;

information - something told;

tell - make known;

know - have in the mind;

mind - feeling wishing /шостий крок трансформації/.

Семи move, mind є семами-основами індикаторів емотивності. Дослідження дало можливість визначити місце сем-основ індикаторів емотивності в семантичній структурі слова.

В структурі лексичного значення слова ми розрізняємо, слідом за М.В.Нікітіним, інтенсіонал /ядро/ та імплікаціонал /периферію/. Імплікаціонал - це потенціальні семи, що залежать від властивостей предмета реальної дійсності, що називається словом, які не увійшли в первинну номінацію, але потенційно можливі при вторинній номіна-

ції, оказіональній, або закріпленій в лексико-семантичному варіанті /І.В.Арнольд/. В основі імпдікаціоналу лежать не тільки наукові, а й науково-популярні та просто життєві знання.

Ми виділяємо поверхневий та глибинний рівні інтенсіоналу. Поверхневий рівень включає явні семи: архісеми та диференціальні семи, які знаходять відображення в словникових дефініціях слів.

Глибинний рівень включає неявні семи. Вони вичленовуються за допомогою методики словникових трансформацій на різних кроках аналізу. Ступінь передбачуваності та виявлення значень, які виникли на основі неявних інтенсіональних сем, великий, оскільки вони задані глибинним рівнем мови.

Наявність сем-основ індикаторів емотивності в дефініції слова дозволяє віднести їх до явних інтенсіональних сем та прогнозувати здатність того чи іншого слова отримати в певних умовах контексту емотивне значення.

Індикатори емотивності, виведені методом трансформації семи, відносяться до неявних інтенсіональних сем.

Таким чином, лексичні одиниці, семантика яких характеризується наявністю на глибинному рівні значення слова індикатора емотивності, реалізують емотивний компонент значення внаслідок актуалізації неявних інтенсіональних емотивних компонентів.

Значення лексичних одиниць другої групи характеризується семантичною невизначеністю. Значення слова не завжди можна охарактеризувати з повною визначеністю: деякий елемент значення не може бути приписаний слову безумовно. Така ситуація досить виразно відображена в тлумачних словниках, де зазначення на деякі семантичні ознаки ряду слів супроводжуються своєрідними обмовками: "звичайно", "переважно", "головним чином" і т.ін. /Н.Д.Шмельов/.

Під семантичною невизначеністю ми розуміємо розмитість се-

мантичних меж слова, яка відображає нечіткість понятійного змісту лексичного значення /Т.Є.Недашковська/. Семантична невизначеність - це властивість лексичного значення слова, яка відображає відповідну особливість поняття. Вона фіксується тлумачними словниками і являє собою в цьому відношенні один із параметрів семантичної характеристики слова. Наявність у словникових дефініціях елементів "or", "usu", "esp.", "etc." та ін. ми вважаємо індикаторами семантичної невизначеності.

Явище семантичної невизначеності притаманне для лексичного значення багатьох слів. Матеріал нашого дослідження свідчить про те, що в англійській мові ця риса властива всім смисловим частинам мови: іменнику, прикметнику, дієслову:

apartment - n - a room or suite of rooms to live in;

wooden - adj - made of or consisting of wood;

hurry - v - move or do smth quickly or too quickly.

Семантична невизначеність проявляється на різних ділянках значення слова: в ядрі, на периферії, або і в ядрі, і на периферії.

Ядерна сема - стрижнева в лексичному значенні. Вона безпосередньо зв'язана з відображенням відповідного поняття. Тому семантична невизначеність проявляється в ядерній семі в незначній мірі. Як правило, в ядрі значення має місце зіставлення двох ознак поняття. Наприклад:

candle - a cylindrical mass of tallow or wax with a wick through its centre, which gives light when burned /варіюється ознака "виготовлений з певного матеріалу"/;

diet - what a person or animal usually eats and drinks /варіюється ознака "особа/неособа"/.

В іменника leaf семантична невизначеність проявляється на

периферії значення:

leaf - any of the flat, thin, expanded organs, usu green, growing from the stem or twig of a plant.

Індикатор семантичної невизначеності прислівник usually уточнює поняття, виражене в ядерній семі.

У дієслова hurry - move or do smth quickly or too quickly - семантична невизначеність проявляється і в ядрі, і на периферії значення слова. У ядрі значення семантична невизначеність виражається сполучником or та неозначеним займенником something, який вказує на деякий предмет, не ідентифікуючи його. На периферії значення варіюється ознака "інтенсивність виконання дії".

Лексичні одиниці, семантика яких характеризується семантичною невизначеністю, мають нечіткі, розмиті межі семантичного простору, який вони покривають. В основі семантичної невизначеності мовних одиниць лежить відсутність чітких розмежовуючих ліній та наявність численних зв'язків та переходів між предметами, явищами та ситуаціями реальної дійсності. Це дає можливість вживати дані лексичні одиниці з дещо зміщеними значеннями, що надає їм гнучкість та можливість "пристосовуватись" до найрізноманітніших ситуацій. Семи, які отримує така лексична одиниця в тексті, є потенціальними, і, отже, належать до імплікаціоналу значення. Вони не виводяться методом словникових трансформацій, відсутні на глибинному рівні значення слова і виявляються тільки в контексті, тобто є адгерентними.

Таким чином, нейтральні лексичні одиниці набувають емотивний компонент значення у вигляді емотивного потенціала слова, під яким ми розуміємо можливі актуалізації інгерентних емотивних ознак, тобто неявних інтенсіональних емотивних компонентів семантичної структури слова як частини мовної системи, або адгерентних

емотивних ознак, набутих словом тільки в даному контексті.

Актуалізація глибинних неявних інтенсіональних сем та індукування оказіональних сем відбувається тільки в емотивному контексті.

У даному дослідженні ми розрізняємо два типи контексту: мікроконтекст - контекст словосполучення та макроконтекст - контекст висловлювання. Висловлювання в роботі розглядається в широкому значенні - від речення до надфразової єдності.

Слова в мовленні сполучаються вибірково. З'єднання слів у мовленні повинні утворювати словосполучення, які відображають реальні або уявні ситуації. Згідно з законом сполучення слів для того, щоб два слова склали привильні словосполучення, вони повинні мати, крім специфічних сем, що відрізняють їх, одну загальну сему. Якщо цей закон порушується, має місце семантичне неузгодження, внаслідок якого утворюються незвичні словосполучення.

Незвичне словосполучення - це словосполучення, в якому порушуються звичні форми поєднання понять. Наприклад: smiling garden /сад, що посміхається/, enormous silence /величезна тиша/, thoughtful hand /задумлива рука/. В даних словосполученнях денотатам /сад, тиша, рука/ приписуються ознаки та властивості, які не характерні їм в реальній дійсності.

Основні аспекти, пов'язані з вивченням проблеми емотивності в області незвичних словосполучень, включають проблему граматичної правильності, проблему семантичної правильності та проблему сполучуваності смислів з точки зору відповідності між закодованою автором/мовцем реальною дійсністю та логічною моделлю світу.

Незвичні словосполучення завжди деавтоматизують мовний код. Увага негайно переключається на значення одиниць коду. Однак і деавтоматизація, і пов'язане з нею переключення уваги зі змісту на

форму та подальше переосмислення одиниць коду неоднаково проявляється на морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях /І.Р.Гальперін/.

Найкраще цей процес простежується в сполученнях на лексичному рівні, що пояснюється звичними уявленнями про змістовну сторону слова, котра відображає зв'язки і відношення об'єктивної дійсності. Відпрацьований автоматизм сполучення одиниць коду змушує піддати значення одного з компонентів /або обох компонентів/ словосполучення переосмисленню.

При декодуванні смислу незвичних словосполучень застосовувався метод аналізу трансформованих значень складових елементів, при якому відбувається пошук семантичних ознак, які об'єктивно відображені в словниковій дефініції.

Метод аналізу трансформованих значень дає можливість простежити шлях переосмислення значень елементів словосполучення, а також визначити механізм щеплення смислів.

При сприйманні слова в його звичайному значенні у свідомості випливає, як правило, мінімум сем, частіше всього одна - основний компонент значення. Решта сем, які формують в мові смисловий зміст слова, залишаються на периферії сприйняття або навіть не помічаються в контексті повсякденного мовлення /Н.В.Черемісіна/.

Значення слова в незвичному словосполученні суттєво змінюється. Незвична сполучуваність визначає виникнення нової семантичної інформації: в семантичній структурі слова змінюється і склад, і кількість випливаючих у свідомості сем, і своєрідність їх комбінаторики. Семантична структура слова в незвичному словосполученні, як правило, частково повторює семантичну структуру слова в прямому значенні: на відміну від вихідного набору сем в семному складі слова відбувається зсув сем. Заміна категоріальної семи йде за

лінією семантичних категорій:

- "конкретність/абстрактність": wings of joy, the sunshine of love, the altars of my grief;

- "жива/нежива істота": the paper's bedtime, friendly trees, lazy water, an angry pencil;

- "особа/неособа": a haggard ship, to marry money.

Приросження емотивного значення до семантики нейтрального слова може відбуватися і в умовах комплетивного синтаксичного зв'язку. Наприклад, у словосполученні to marry money дієслово marry семантично орієнтоване відносно тільки особи. Внаслідок вживання даного дієслова з іменником, що позначає неживу істоту, на семантичну структуру останнього нашаровується додаткове значення "особа". Зсув категоріальної семи відбувається за лінією "особа/неособа".

Емотивне переосмислювання нейтральних лексичних одиниць відбувається в процесі семантичного зіткнення слів у будь-якому типі словосполучень, включаючи і предикативні. Наприклад: feet were singing, tooth was jumping, eyes went, words danced.

Як правило, переосмисленню підлягають обидва члени словосполучення.

Включаючись у будь-яке речення слово набирає відповідної форми і виконує певну синтаксичну функцію. Функціонування слова у реченні являє собою процес переплетіння його граматичних та лексичних аспектів. Лексичне значення, на думку В.І.Мандельс, відноситься до умов реалізації граматичних структур в такій же мірі, в якій граматична характеристика є умовою реалізації слова в лексиконі.

Граматичне значення неоднорідне за своєю природою і поділяється на основне - значення морфологічних категорій та додаткове - значення синтаксичних функцій, яких слово набуває в мовленні.

Додаткове граматичне значення вступає в тонкі взаємовідносини з основним лексичним значенням слова. При узгодженні лексико-граматичних компонентів відбувається реалізація основного значення слова. Але матеріали дослідження свідчать про те, що таке узгодження зустрічається рідко. Частіше додаткове граматичне значення виявляється у протиріччі з основним лексичним значенням. Це створює умови для появи емотивного компонента значення в семантиці нейтрального слова.

У реченні на значення слова впливають не тільки семантичні зв'язки контактних слів, але й зв'язки, які виникають між дистантно розташованими лексичними одиницями.

На появу емотивного компонента значення в семантиці нейтральних лексичних одиниць у реченні впливає семантика предиката. Предикативний член складеного присудка завжди спрямований на позначення ознаки, стану суб'єкта, а дієслівна частина виконує лише функцію зв'язку. Наприклад: The square chimneys, broken and uneven, looked drunken (Cronin); дієприкметник минулого часу drunken має опосередкований смисловий зв'язок з іменником chimneys. Дієприкметник drunken зв'язаний своїм значенням з внутрішнім світом людини і має у своїй семантичній структурі компонент "person". Для суб'єкта дії, вираженого іменником chimneys у значенні "частина будівлі", не властива ознака, що характеризує внутрішній світ людини. Значення слів square, chimneys, broken, uneven об'єднуються за ознакою "нежива істота", "неособа", тому поява в синтагматичному ланцюгу дієприкметника минулого часу drunken у ролі предикатива, семантика якого орієнтована на живу істоту, особу, є неочікувана і сприяє емотивному переосмисленню іменника chimneys.

В реченні значення кожного наступного слова підпорядковується смислу висловлювання в цілому. Кожне наступне слово у висловлюван-

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ні додає нові "деталі" смислу. Наприклад у висловлюванні: "Oh, well Jules here will compose for you a little meal that will be a poem - positively a poem" (Christie) емотивному переосмисленню підлягає іменник meal. В семантичній структурі дієслова compose в ролі об'єктного синтаксичного елемента може виступати тільки той іменник, який позначає літературний або музичний твір. Іменник meal належить до іншої лексико-семантичної групи. Поява в синтагматичному ланцюгу іменника poem, з яким дієслово compose семантично узгоджується, підтверджує незвичне вживання іменника meal. Таким чином, при подальшому розгортанні речення правоуч чиниться уточнення значення іменника meal під впливом семантики слова poem /piece of creative writing, eg one expressing deep feeling on beautiful language/. Внаслідок опосередкованого впливу іменника poem на значення іменника meal, останній переосмислюється і отримує додаткове значення expressing deep feeling, що накладається на основне.

Іменники в реченні утворюють своєрідне субстантивне поле, всі члени якого впливають один на одного. Суттєвими при цьому є лексико-граматичні категорії тих іменників, які функціонують в реченні. Наприклад: "My marriage was a whim of youth, a passing cloud, no bigger than a man's hand" (Shaw). Іменники marriage, youth, whim належать до абстрактної лексики, в той час як іменник cloud позначає конкретне поняття: в його семантичній структурі імпліцитно присутня сема "розмір". Завдяки опосередкованому впливу на іменник marriage зі сторони семантики конкретного іменника cloud абстрактному іменнику marriage приписується властивість конкретного предмета - мати розмір.

Займенники третьої особи однини he, she сприяють формуванню емотивного компонента значення в лексичних одиницях, якщо he або

she замінюють іменники, що традиційно заміщаються займенником it. Наприклад: "When will the train be in?" said Edward to the telegraph clerk.

"In five-and-thirty minutes. She's now at L. -" (Hardy). Внаслідок опосередкованого впливу значення займенника she на іменник train та основі віднесеності з одним і тим самим референтом на семантичну структуру іменника train накладається додаткове значення "female person".

Часто нейтральна лексична одиниця отримує емотивний компонент значення в структурі порівняння. Порівняння - це структура, яка складається з двох компонентів: суб'єкта та об'єкта порівняння, що об'єднуються формальними показниками as, as ... as, like, as though, as if, such as та ін.

В роботі були розглянуті образні порівняння, в основу яких покладені несчікувані /незагальномовні/ зіставлення та зближення реалій, їх властивостей та ознак. Наприклад: the air sharp like a knife, invisible voices as liquid as the wind. В останньому прикладі під впливом семантики прикметника invisible на семантику іменника voice нашаровується сема "предметність". Опосередкованого впливу на значення слова voice завдає і прикметник liquid, який наділяє іменник voice ознакою "речовина", внаслідок чого відбувається модифікація значення іменника voice: він набуває нової якості - "вологість".

Іноді найсуттєвіша ознака, яка є основою для порівняння, виявляється за допомогою більш широкого контексту, як у прикладі:

Science, he thought whimsically after a while, could be like a woman, who withholds her favors from a suitor until eventually he is close to giving up, ready to abandon hope. Then in a sudden switch of mood, without warning, the woman capitulates, opens her

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

arms, lets her closing fall away, revealing and offering everything (Hailey). Поняттю абстрактного іменника science приписуються риси характеру, які притаманні жінці: непередбачуваність, раптова зміна настрою, внаслідок чого іменник science стає емотивно маркованим.

Певне відношення до появи емотивного компонента значення в емотивно-нейтральних лексичних одиницях має приписування абстрактному поняттю властивостей та характеристик, притаманних ідеальним образам. Так, у висловлюванні: "Perhaps that isn't a good example. But there've been plenty of others, and when these sensitive cases come up you make the Government look like some heartless ogre, which harms us all" (Hailey) на семантичну структуру іменника government, який означає групу людей, що виконують певні функції, накладаються додаткові семи "жорстокість", "безсердечність" внаслідок впливу зі сторони семантики іменника ogre, що означає казковий персонаж, котрий не існує в реальній дійсності.

Надфразова єдність - це розгорнене висловлювання, яке виражається відрізком тексту, що складається з декількох речень, об'єднаних у смисловому відношенні, тематично, а також формально, що має власну структуру, комунікативне завдання і особливий інтонаційний контур /І.Р.Гал перін/.

У контексті надфразової єдності відбувається виявлення або наведення емотивного компонента значення під впливом сигналів про емотивну інформацію.

У лексичних одиницях, значення яких характеризується семантичною невизначеністю, відбувається процес наведення емотивної семи контекстом. У лексичних одиницях, семантика яких характеризується наявністю на глибинному рівні значення слова індикатора емотивності, відбувається перегрупування сем. Основні семи усуваються, а глибинні неявні інтенсіональні семи "виходять" на поверхню і ак-

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

туалізуються.

Під сигналом про емоційну інформацію ми розуміємо слово, словосполучення або речення даного уривка тексту, семантика і структура яких допомагають встановити наявність емоційності.

Емотивний компонент значення у нейтральних лексичних одиницях створюється за допомогою синтаксичних конструкцій, які "заряджені" відповідними конотативними потенціями. Сюди відносяться такі структури:

- How/Where/Who/What/Why on earth..., What + N (Pr) + V! What + N! How + Adj! Such + N! You +(Adj) N! При заповненні даних структур нейтральними лексичними одиницями їх емоційний зміст виявляється внаслідок аналізу надфразової єдності. Наприклад:

"Why Bernard? Thomas asked irritably. "I had a friend once by that name." Pappy left lightly, on his wary alligator feet. Bernard, Thomas thought, what a name! (Shaw)

Значення слова name актуалізує емотивний компонент значення зі знаком "-", на що вказує ремарка автора, яка описує емоційний стан суб'єкта: Thomas asked irritably;

- повтор, який вказує на напругу, схвильованість, переляк, розгубленість та інші емоції, які властиві мовцю в момент висловлювання. На думку І.В.Арнольд, слово не дорівнює самому собі в емоційно-експресивному відношенні, якщо воно повторено декілька разів: "College is great! I love it here. What I like most is they want you to think, think, think... (Hailey). Триразовий повтор дієслова think сприяє виявленню в його структурі емотивного компонента значення;

- модель повтор-перепит: "If I believed in God I'd be a priest," he said at last.

"A priest?"

Julia could hardly believe her ears. She had a feeling of acute discomfort (Maugham).

Під впливом ремарки автора та вказаної моделі на семантичну структуру емотивно нейтральної лексичної одиниці priest наводиться емотивний компонент значення "здивування";

- номінативні речення, які надають висловлюванню інтонацію живого мовлення. Смислові та емоційні відтінки номінативних речень зумовлюються не стільки інтонацією, скільки лексико-граматичним значенням компонентів, які їх утворюють, та контекстом /Л.В.Лебедєва/: "The male sleeping beauty," she said. "The long distance sleeping champion. My husband." (Shaw) Наповнення моделі номінативних речень лексичними одиницями з порушенням звичної сполучуваності слів виявляє емотивний компонент значення у нейтрального іменника husband;

- транспозиція розповідного речення в питальне: "And you are all celibate?" she inquired sarcastically (Lessing). Прямий порядок слів в питанні героїні насичує його сарказмом, що підтверджується ремаркою автора, яка наводить емотивний компонент значення із знаком "-" на семантику слова celibate.

Виявлення емосеми у лексичній одиниці може відбуватися внаслідок вимовляння даного слова з емоційною інтонацією, що фіксується на письмі:

- окличним знаком: "I'm afraid you'll find no Irish servants in Atlanta," answered Scarlett, coolness in her voice. "Personally, I've never seen a white servant and I shouldn't care to have one in my house. And" - she could not keep a slight note of sarcasm from her words - "I assure you that darkies aren't cannibals and are quite trustworthy!"

"Goodness, no! I wouldn't have one in my house. The idea!
(Mitchell)

Сам по собі окличний знак не сприяє виявленню емотивного значення в семантиці слова idea, як це відбувається в окличних та спонукальних реченнях. У даному випадку наявність частки з негативним значенням, що повторюється у висловлюванні, та ремарки автора вказують на емоційність ситуації, яка виявляє емотивний компонент значення у нейтрального слова idea.

- ремаркою автора: Mrs Goff made her face blank to the abuse. "An abortion?" she gave the word its full ugliness (M.Dickens).

- емфатичним наголосом, який часто передається за допомогою графічних засобів, таких як курсив та дефісація.

Виділення слова курсивом свідчить про особливу емоційність, з якою дане слово вимовляється персонажем /О.М.Мороховський/. Різниця у шрифті відповідає різниці в інтонації, а різниця в інтонації передає різні емоції /І.В.Арнольд/. Наприклад:

"She's a friend of yours?"

"A friend?" /слово виділене курсивом/ said Martha in surprise (Lessing). Ремарка автора конкретизує емоцію: на значення іменника friend наводиться семний конкретизатор "здивування".

Матеріали дослідження свідчать про те, що часто всі ці засоби діють комплексно.

Створені в семантичній структурі нейтральних лексичних одиниць нові емотивні компоненти значення та їх реалізація в мовленні має оказіональний характер.

Зв'язок між денотативним значенням слова та оказіональним емотивним значенням є несистемним, оскільки емотивне значення у нейтральних лексичних одиницях виникає не на основі денотативного значення, а в більшій мірі залежить від семантичних зв'язків слова з іншими одиницями контексту.

У ході дослідження були визначені лінгвістичні та паралінгві-

стичні фактори, які впливають на появу емотивного компонента значення досліджуваних лексичних одиниць у мовленні.

До лінгвістичних факторів належить: I/ семантична специфіка самої лексичної одиниці; 2/ семантика контактного і дистантного вербального оточення; 3/ семантика предиката; 4/ семантика речення; 5/ синтаксичний спосіб оформлення висловлювання.

До паралінгвістичних факторів відноситься інтонація, графічними еквівалентами якої є курсив та дефісація.

Дисертація відкриває перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Так, перспективним є вивчення екстралінгвістичних факторів, які зумовлюють появу емотивного компонента в значенні емотивно-нейтрального слова.

Основні положення дисертації висвітлені у таких публікаціях:

I. Емотивне переосмислювання нейтральних лексичних одиниць в контексті надфразової єдності /Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. - Луцьк, 1994. - 11 с. - Деп. в ДНТБ України від 27.10.94. № 2092-Ук 94.

2. Особливості семантики нейтральних лексичних одиниць емотивно переосмислених в тексті /на матеріалі англійських іменників/ //Матеріали XL Наукової конференції професорсько-викладацького складу і студентів Волинського держ. ун-ту. - Ч. I. - Луцьк, 1994. - С. I53-I55.

3. Механізм появи емотивного значення в нейтральних лексичних одиницях в контексті словосполучення //Язык и культура. Третья международная конференция. Тезисы докладов. - Ч. 3. - Киев, 1994. - С. II3-II4.

Троцюк А.Н. Речевые механизмы формирования эмотивного значения в эмотивно нейтральных словах /на материале современного английского языка/.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности I0.02.04 - германские языки, Киевский государственный лингвистический университет, Киев, I994.

В работе исследуется механизм формирования эмотивного компонента значения в семантической структуре нейтральных слов в речи. Эмотивное переосмысление нейтральных лексических единиц имеет ряд закономерностей, которые обусловлены, с одной стороны, их языковой природой, а с другой - спецификой эмотивного текста. В контексте словосочетания эмотивный компонент значения возникает в результате несогласования лексико-грамматических категорий "конкретность/абстрактность", "одушевленность/неодушевленность", "лицо/нелицо" при контактном соположении слов. В контексте предложения на семантику слова влияет семантика дистантно расположеных лексических единиц. В предложении значения существительных и прилагательных влияют друг на друга образуя своеобразное субстантивное поле.

Ключевые слова: семантика, эмотивное значение, нейтральная лексика, английский язык.

Trotsyuk A.N. Speech mechanisms of emotive meaning formation in emotively neutral English words. The thesis competing for the candidate's degree in linguistics. Speciality 10.02.04 - Germanic languages, Kyiv State Linguistic University, Kyiv, 1994.

The mechanism of the formation of the meaning's emotive component in the semantic structure of neutral words in speech is studied in the work. Emotive recomprehension of neutral lexical units has some regularities which are caused by their linguistic

nature and by the specific character of the emotive text. The emotive component of meaning appears as a result of the lexico-grammatical categories' disagreement, such as concreteness/abstractness, animateness/inanimateness, person/imperson in the position of the immediate contact in the word-combination context. The semantic of the word is influenced by the semantics of the words in distant position in the sentence context. The meanings of the nouns and adjectives are mutually effected forming the specific substantive field in the sentence.

Key words: semantics, emotive meaning, neutral words, English.

Підписано до друку 15.II.1994 р. Формат 60x84 I/16. Друк. аркушів 1,5
зам. 3306. Тираж 100 прим.

Волинська обласна друкарня
м.Луцьк, пр.Волі, 27

455830

Ав 31.396